

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Az uráli-finnugor névszóragozás történetéből

A koaffixumok szerepe a névszóragozás kialakulásában

0. Az uráli nyelvek másodlagos (szekundér) esetragjai a következő típusokba sorolhatók: 1. az egyszerű (primér) ragok összetétele útján keletkezett esetragok; 2. névutókból agglutinálódott esetragok; 3. helynévképzői koaffixum + primér helyhatározói ragok kapcsolatából létrejött másodlagos esetragok. Ezeken kívül szórványosan — nyelvenként—nyelvcsoportonként — még egyéb típusok is előfordulnak (pl. m. *-vá/-vé* translativusrag, amely a *v* hiátustöltő és az *-á/-é* lativusrag összeolvadása útján jött létre), de ezekkel dolgozatomban nem foglalkozom, mivel ezek témánk szempontjából elhanyagolhatóak. Az első két típus az ugor nyelvekre, azokon belül is leginkább a magyarra jellemző. A vogulban és az osztjákban jóval kevesebb esetrag van, mint a magyarban, következésképpen mind az összetett, mind pedig a névutói eredetű ragok száma is kisebb. Ez a két típus — különösen a névutói ragok csoportja — a finn-permi (FP) ágban csak elvétve fordul elő és sehol sem képez belső részrendszert. Ezzel szemben a FP nyelvekben — különböző korszakokban — létrejöttek egy helynévképzői konstans elem (koaffixum) + primér esetrag összeolvadása útján keletkezett másodlagos ragok rendszerei.¹

1. A finnségi nyelvekben a következő két csoportot különböztetjük meg (a könnyebb áttekinthetőség kedvéért itt és a következőkben csak a suomi-finn viszonyokról szólok, egyéb finnségi példákat csak indokolt esetben adok meg):

¹ Az elsődleges (primér) esetragok — mint ismeretes — a mai uráli-finnugor nyelvekben eredeti általános lokális funkciójukban határozószavakban és névutókban használatosak. A névszóragozásban különféle indíttatású és típusú másodlagos (szekundér) ragok alkotó elemeként fordulnak elő. Az elsődleges ragok az egyes nyelvek névszóragozásában csak akkor kaptak helyet, ha valamely speciális, másodlagos funkciót öltöttek magukra. Pl. finn essivus *-na/-nä*, partitívus *-ta/-tä*, zürj.-votj. inessivus *-jn* (< **-na/-nä*), zürj.-votj. illatívus *-e/-e* (< **k*), m. superessivus *-on/-ën/-ön* (< **-na/-nä*) stb.

1. Belső helyviszonyragok — Finn: inessivus *-ssa/-ssä* < **-sna/-snä*, elativus *-sta/-stä* < **-sta/-stä*, illativus a. *h-n*, b. *V-n* c. egysz. *-seen* (nyelvj. *-sen*), tbsz. *-hin*, *-siin* (nyelvj. *-sin*) < **-sen* ~ **-zen*. Pl. *talo* 'Haus', *metsä* 'Wald'; *talossa* 'in dem Haus', *metsässä* 'in dem Wald', *talosta* 'aus dem Haus', *metsästä* 'aus dem Wald', *taloon* 'in das Haus', *metsään* 'in den Wald', *maa* 'Erde, Boden': egysz. *maahan*, tbsz. *maihin*, *huone* 'Zimmer': egysz. *huoneeseen* (nyelvj. *huoneesen*), tbsz. *houneisiin* (nyelvj. *huoneisin*), *huoneihin*.

A belső helyviszonyok közös eleme az *s* koaffixum, amely a finn-volgai (FV) korig visszavezethető *s lativusraggal azonos: finn *alas* 'hinunter', *ulos* 'hinaus', mord. *kudos* 'in ein Haus', *malas* 'nahe, in die Nähe, zu', *kozo* 'wohin', *tozo* 'dorthin'. A lapp *vuolas* 'hinunter', *olqus* 'hinaus', *bájás* 'hinauf' *s* elemében esetleg a translativus *-kse* ragja rejlik. Az **-s* lativusragra vonatkozóan l. Ravila 1935. 45–47, E. Itkonen: Vir. 1966: 273–279, Hakulinen 1979. 103, 147–148, Korhonen 1981. 218–219, 229–230. Collinder (1952. 11, 1960. 291) szerint az *s* koaffixum a következő *s > *h* elemű főnévképzővel volna azonos: *eteinen* < (nyelvj.) *etehinen* 'Vestibül, Vorsaal, Vorzimmer', *maahinen* 'Erdegeist, Gnom' *sijahinen*, (nyelvj.) *siihainen* < *sijahinen* 'Stellvertreter'. E két eredeztetés nem mond ellent egymásnak, hiszen az *s koaffixum és a lativus **-s* ragja végső soron az *s > *h* helynévképzőre megy vissza (l. 5.3. pont alatt).

Az *s* koaffixumos határozói ragok megfelelői megtalálhatók a lappban, a mordvinban és a cseremiszbén, így a belső helyviszonyragok keletkezésének az ideje a FV korig nyúlik vissza. Lapp: az *sn > *st* hangváltozás következtében a lappban az inessivus és az elativus egybeesett, vö. Collinder 1960. 392; inessivus–elativus *-st* < **-sna/-sna*, **-sta/-stä*: *jogâst* (*jokká* 'Fluß'), illativus *-sâ* < **-sen* ~ **-zen*: *másâ* 'wohin', (birtokos személyjelek előtt) Px1Sg. *niei'dásâm* (*niei'dâ* 'Mädchen, Tochter') (Korhonen 1981. 218–219, 222). Mordvin: inessivus E *-so/-se* (*-co/-ce*), M *-sə* (*-cə*) < **-sna/-snä*: E *paksâ*, M *paksä* 'Feld', E *lej*, M *láj* 'Fluß, Bach': E *paksaso*, *lejse*, M *paksasə*, *lájstə*; elativus E *-sto/-ste*, M *-stə* (*-ctə*): E *paksasto*, *lejste*, M *paksastə*, *lájstə*; illativus: E M *-s* < **-s*: E *paksás*, *lejs*, M *paksás*, *lâjs* (Keresztes 1990. 53–54). Cseremiszb: inessivus *-šte/-što/-štö* < **-sna/-snä*: *olma* 'Apfel', *kudo* 'Hütte', *wüt* 'Wasser': *olmašte*, *kudâšto*, *wüdâštö*; illativus *-š(ke)*(*-š(ko)*)-*š(kö)* < **-ska/-skä*: *olmaš(ke)*, *kudâš(ko)*, *wüdâš(kö)* (Bereczki 1990. 32–33). A **-sta/stä* ellativusragnak a feltehető **-šte/-što/-štö* folytatója a cseremiszbén nincs meg, mivel ez az *sn >> *št* hangváltozás következtében egybeesett az inessivus ragjával (Beke 1911. 100; Wichmann 1953. 130). A cseremiszb illativus nem az **-n*, hanem a **-ka/-kä* illativusragot tartalmazza.

A belső helyviszonyragok kialakulása a következő módon mehetett végbe: az *-s helynévképzőhöz (egyések szerint lativusraghoz) először a locativusrag, majd az ablativusrag járult. Miután az *s* elem eredeti lativusi funkciója elhomályosult, egy második lativusrag is járult hozzá (Ravila 1935. 45–47). Az *s* koaffixumos helyviszonyragok közül kétségtelenül az illativus a legfiatalabb. E mellett szól az a körülmény, hogy ennek az illativusnak az FV nyelvekben három válfaja van: a. pusztá *-s lativusrag (mordvin); b. *-sen (finn, lapp; e rag a mordvinban csupán néhány névmási határozószóban jelentkezik, pl. *kozoń, kozoń* 'wohin', *tezeń, tezej* 'hier', vö. Ravila i.h.) c. *-ska/-skä (cseremisiz).

2. Külső helyviszonyragok — Finn: adessivus *-lla/-llä* < *-lna/-lnä, ablativus *-lta/-ltä* < *-lta/-ltä, allativus *-lle* (nyelvj. *-llen*) < *-len. Pl. *talo* 'Haus', *pöytä* 'Tisch': *talolla* 'auf dem Haus, bei/neben dem Haus, mit dem Haus', *pöydällä* 'auf dem Tisch, bei/neben dem Tisch, mit dem Tisch', *talolta* 'von dem Haus', *pöydältä* 'von dem Tisch', *talolle* 'auf das Haus, zu dem Haus, dem Haus', *pöydälle* 'auf den Tisch, zu dem Tisch, dem Tisch'.

Ezen ragok első eleme az *l* koaffixum, amely a PU *-la/-lä denominális névszóképzővel (kicsinyítő képzővel) azonos, s melynek már a FU korban lehetett helynévképzői funkciója is. Pl. finn *appela* 'das Heim des Schwiegervaters', *sikala* 'Schweinehof', *etelä* 'Süden', *setälä* 'das Heim des Onkels', cser. KH *küdüł: küdülnö* 'in der Nähe', KH *lišəl, B lššəl* 'nahegelegen, nahe', zürj. *kužala* 'in der Längsrichtung', *veškídla-dor* 'die rechte Seite', votj. *ažla, ažlo* 'vorher, zuerst, früher', *ažla-pal* 'Vorderseite', *berla-pal* 'Rückseite' (Lehtisalo 1936. 145kk.; Hakulinen 1979. 129–130).

Az *l* koaffixum + primér esetrag összeolvadása útján keletkezett külső helyviszonyt jelölő másodlagos esetragok valamennyi finnségi nyelvben előfordulnak. Ezenkívül *l* koaffixumos ragok találhatóak a cseremisizben és a permi nyelvekben is. Cseremisiz: dativus: keleti irodalmi nyelv *-lan*, nyugati irodalmi nyelv *-lan/-län* < *-la/-lä + *ń: K *kuđo*, H *kuđō* 'Hütte', K *wüt*, H *wət* 'Wasser': K *kuđōlan*, *wütlan*, H *kuđōlan*, *wətlan*; ablativus: keleti irodalmi nyelv *-leč* < *-lta/-ltä: *kuđōleč*, *wütleč* (az ablativusi *-leč* a nyugati irodalmi nyelvben nem fordul elő, Bereczki 1990. 31–33); comparativus: keleti irodalmi nyelv *-la*, nyugati irodalmi nyelv *-la/-lä* < *-la/-lä + *k vagy *j lativusrag: K *tolkōnla* 'hullámként', *marla* 'cseremisizül', *oksala* 'pénzért', Ny. *pžžäšlä* 'fészekként'.²

² Bereczki (1979. 65–67) szerint a cseremisiz rag csuvas eredetű. Tekintettel arra, hogy grammatikai elemek csak elvétve jutnak át egyik nyelvből a másikba, valószínűbbnek tartom, hogy a belső keletkezésű cseremisiz comparativusrag használatára a hasonló hangalakú és funkciójú csuv. *-la/-le* rag hatott. Néhány példa az egyező használatra: cser. *pirōla* 'farkasként' ~ csuv. *lažalla* 'lóként', cser. *marla* 'cseremisizül' ~ *čōvašla* 'csuvasul', cser. *čōraškōla* 'az erdő irányába' (*čōra* 'erdő' + *škō* illativusrag + *la* comparativusrag) ~

Permi nyelvek: genitivus: zürj. *-len* ~ votj. *-len* < **-lna/-lnä*; genitivus-ablativus: zürj. *-līs* ~ votj. *-leš*, *-liš* < **l+s*; dativus: zürj.-votj. *-lī* < **-l+k*; consecutivus: zürj. *-la* < **-l+a* < **-l+k*; approximativus: zürj.-votj. *-laŋ* **l+r* (e rag a votjákban csak határozószókban fordul elő). L. Rédei 1978. 60; Csúcs 1990. 35–38.

Annak ellenére, hogy az *l*-es kázusok megvannak a finnségi, a permi nyelvekben és a cseremiszbén, nem gondolhatunk arra, hogy ezek a FP alapnyelvben keletkeztek volna. A FP kori eredeztetés ellen komolyan esik latba az a tény, hogy e ragok a finnségi nyelvekhez legközelebb álló nyelvek — lapp és mordvin — paradigmarendszereiben teljesen hiányoznak. A kutatók többsége azon a véleményen van, hogy az *l* elemű ragrendszerek a kérdéses nyelvekben párhuzamos fejlődés eredményei. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt, hogy *l* koaffixumos ragok névmási eredetű határozószókban valamennyi FP nyelvben, tehát a lappban és a mordvinban is találhatóak. Pl. finn *täällä* < *tä-γä-l-nä 'hier' (vö. *täkäläinen* 'hiesig') *siellä* *si-γä-l-nä 'da, dort' (vö. *sikäläinen* 'dortig'), *muualla* < *muu-γa-l-na 'anderswo, anderweitig' (vö. *muukalainen* 'fremd'); lapp *duob'bel* 'jenseits', *duobbeld* 'von jenseits her', *máŋgel* 'hinten', *máŋgeld* 'von hinten her', *máŋgelii* 'nach hinten', *ow'däl* 'vorn', *owdäld* 'von vorn her'; mord. E *ikel'e*, M *ikäl'e*, *iggäl'e* 'vor, früher, zuerst', E *ikel'd'e*, M *iggäl'd'e* 'von vorn', E *tombal'e*, M *tombal'e* 'auf der anderen Seite, jenseits', E *tombal'd'e*, M *tombal'd'e* 'von der anderen Seite', E *tombal'ej*, M *tombal'i* 'auf die andere Seite, auf jene Seite, über', E *udalo*, M *ftalə* 'hinter (wo?)', E *udaldo*, M *ftalə* 'hinter (wo?)', E *udaldö*, M *ftale*, *ftalde* 'hinter etw. hervor', E *udalov*, *udalov*, M *ftalu* 'hinter (wohin?)'; cser. KH *küdülnö* 'in der Nähe', *küdülkö* 'in die Nähe', KH *anzəl*, B *ońźəl* 'das vorn gelegene, Vorder-': KH *anzəlŋə*, B *ońźəlno* 'vor (Dat.)', U *šęŋyel*: *šęŋyelŋə* 'hinter (wo)'; zürj. *illaŋ* 'draußen außen', *illaš* 'von außen, von draußen', votj. *azla* 'vorher, zuerst, im voraus, voran', *azlaŋ* 'vorwärts, weiter', *azlo* 'früher, zuvor', *berlaŋ* 'zurück', *berlon* 'zurück, auf die Hinterseite, nach hinten'. Ilyen típusú határozószók már a FP alapnyelvben is lehettek és ezek szolgálhattak kiindulásul ahhoz, hogy az *l* koaffixumos esetragok rendszere a finnségi, a permi nyelvekben és a cseremiszbén konvergens fejlődés útján létrejött (vö. Ravila 1935. 43–44, 1958. 13, 1959. 187, Uotila 1945. 334, Collinder 1952. 11, 1960, 291–292, Tauli 1956. 214, Pajusalu 1957. 157–172, Hakulinen 1979. 104–105, Korhonen 1981. 231).

---

csuv. *vərmanalla* ua. (*vərman* 'erdő' + *a* dativus-lativusrag + *la* comparativusrag), cser. *erla* 'reggel' ~ csuv. *sərle* 'éjjel' (Bereczki i.h.). Több kutató úgy vélekedik (l. Bereczki i.h.), hogy a csuv. *-la/-le* származik a cseremiszből.

2. Van a FP nyelvekben egy **-ja/-jä* helynévképző (← denominális főnévképző), amely egy-két nyelvben elindult a koaffixummá válás útján, de valójában sehol sem lett belőle valamely szekundér ragcsoport konstans eleme. Helynévképzői funkcióban elég gyakori. Lássunk néhány példát: finn *Kalaja* (vö. *kala* 'Fisch'), *kukkia* < **Kukkija* (*kukka* 'Blume'), *apaja* 'Zugnetzstelle, Quelle, gute Stelle', (rég.) *juomaja* 'Kneipe Schenke'; egyes határozószavakban koaffixumként viselkedik: *kaikki* < (nyelvj.) *kaikkijalla* 'überall', *kahtia* < **kahti-ja-k* 'in zwei Teile, entzwei', (nyelvj.) *jokajalla* 'in jeder Richtung, überall', (nyelvj.) *kaukajalla* 'weit, weitweg, fern'; észt. *edaja* < **etä-jä-k* 'vorwärts', *tagaja* < **taka-ja-k* 'zurück, rücklings, rückwärts' (vö. Tunkelo 1932. 389–396, Toivonen 1944. 17, Hakulinen 1979. 126–127); zürj. *kurja* 'Bucht', *žumja* 'tiefe Stelle im Fluß'; votj. (falunevékben) *verija*, *nirja*, *gondirja* (*ven* 'Nadel', *nir* 'Nase', *gondir* 'Bär') (A. Kövesi 1965. 132).

A fenti **-ja/-jä* helynévképzői eredetű koaffixummal alakult az egyik lapp illativusrag: **-jen*: *goattai* (<< **kātājen*) 'in das Zelt'. A **-jen* *n* eleme lativusrag (Tauli 1952. 30, Korhonen 1981. 217–218). Véleményem szerint ez a **-ja/-jä* koaffixum-féleség rejlik a zürj.-votj. *-ja* adverbialisragban: *-j+a* < **-ja/-jä* + **k* (lativusrag). Pl. zürj. *dirja*, *dirji* 'zur Zeit, während', *pidja*, *pidji* 'statt, anstatt', votj. *dirja* 'zur Zeit', *šundija* 'an der Sonne'. E rag zürj. *-ji* változata a *-ja* adverbialisrag és az *i* (< FU **j*) lativus-prolativusrag kontaminációja útján jött létre. Tekintettel arra, hogy a FU **j* (**j*) lativusrag és a **-ja/-jä* helynévképző azonos eredetű lehet (l. 5.3.), nem lehet teljes biztonsággal eldönteni, hogy a lapp **-jen* és a permi *-ja* összetett ragok helynévképzői eredetű koaffixum + lativusrag avagy két lativusrag összeolvadása útján jöttek-e létre.

3. Az itt tárgyalásra kerülő **-ka/-kä* helynévi és egyéb (pl. nyomósító) funkciójú képző jól ismert a finnségi nyelvekben bizonyos névmások, névmási eredetű határozószók koaffixumszerű állandó elemeként: *joka* 'der (die, das)', *kuka* 'wer', *mikä* 'was', *täkäläinen* 'hiesig', *sikäläinen* 'dortig', (ritk.) *tuokalainen* ua., *muukalainen* 'fremd', *meikäläinen* 'unsereiner, einer der Unsrigen', *teikäläinen* 'einer von euern Leuten', *heikäläinen* 'ihresgleichen, einer von ihnen', *täällä* < **täyäl-nä* 'hier', *siellä* < **si-yäl-nä* 'da, dort', *tuolla*, (nyelvj.) *tualla* < **too-ya-l-na* 'da, dort', *muualla* < **muu-ya-l-na* 'anderswo, anderweitig', (nyomósító elemként) *jonnekka* 'irgendwohin', *minnekä* 'wohin', *kuinka* 'wie', *vaikka*, (nyelvj.) *vaihka* 'obwohl, obgleich' (vö. Setälä 1915. 23, Donner 1936. 60, Collinder 1940. 20, 1952. 11, 1960. 293, Toivonen 1944. 16, Uotila 1945. 333, Ravila 1945a. 320, Tauli 1956. 200, Hakulinen 1979. 127–128, 236–237).

Ez a *k* (< **-ka/kä*) elem lehet meg a következő permi alakokban is: zürj. *aski* 'morgen, morgen früh', (Fokos-Fuchs) V *asivki*, Lu. *asivti* 'mor-

gen früh' (vö. *asil* 'Morgen'), *sek, seki* 'dann, damals' (*si, si, sije, sija* 'er, sie, es, jener'), votj. *sokj, soku, sok* 'da, damals'. A *k-nak hangszabályszerűen $\emptyset$ -vá kellett volna válnia. Ez azért nem következett be, mivel a *k* megmaradásához morfológiai funkció fűződött. Mint ismeretes, morfológiai elemekben a hangváltozások nem mindig úgy mennek végbe, mint a szótövekben.

A szakirodalom nem ismer arra példát, hogy a *-*ka/-kã* képző, mely a fent bemutatott finn határozószavakban koaffixumként viselkedik, a FP nyelvekben szekundér ragok konstans elemévé fejlődött volna. Ugyanakkor az ebből a helynévképzőből létrejött koaffixum egészen közönséges a szamojéd nyelvek szekundér ragjaiban. Pl. *szam. jur. loc. -χV-na, -kana, abl. χVd, -kad; jen. loc. -hVne, -kone, abl. -hVdo, -kodo, -hVro, koro; tvg. abl. -gætə, -kætə, szelk. loc. qjn, qit, abl. -qjn* (vö. Hajdú 1988. 11, 21, 23, 26 és a fent idézett irodalom).

4. Van egy-két *k* kezdetű esetrag a FP nyelvekben, amelyek eredete mind ez ideig ismeretlen. Úgy vélem, nem járunk rossz úton, ha megkíséreljük ezeket az esetragokat a *-*ka/-kã* koaffixum + valamely primér esetrag kapcsolataként értelmezni. Egy ilyen kiindulás módszertani szempontból jól megtámogatható, hiszen láthattuk, hogy ez a koaffixum, ha nem is gyakran, de előfordul határozószavakban a finnségi és a permi nyelvekben. Nos, a többi koaffixumhoz hasonlóan, az efféle határozószavak lehettek a kiváltói egy további fejlődésnek, vagyis annak, hogy a *k* elem bizonyos szekundér ragok első elemévé (koaffixumává) válhatott.

4.1. A cseremiszen az ablativusi viszonyt a következő morfémák fejezik ki: K *deč*, Ny. *γəc*, (periférikus) K *leč*. Az elativusi viszony kifejezésére a K *γăč*, Ny. *γəc*, (periférikus) K *γăč* alak szolgál, mely a cseremiszen nyelvjárásokban esetragként vagy névutóként fordul elő (Alhoniemi 1985. 61–65, Bereczki 1990. 32, 66). Ez utóbbiaknak *kăč*, *kəc* allomorfja is van. A *γăč/kăč* stb. olykor az egyes határozószókból és névutókból ismert *-ən, -en* raggal van ellátva (*kăčən, kəcən*), mely a FU *-*na/-nã* locativusragra megy vissza. A *kăč, γăč* egyes K nyelvjárásokban úgy viselkedik, mint a névutók, vagyis előtte a magánhangzóra végződő szavak teljes *o/ö/e* hangja megmarad, míg ragok és képzők előtt helyettük redukált *ə, ə* van (Beke 1911. 216). Esetragos alakok: *kudo* 'Zelt': gen. *kudən*, iness. *kudəšto, piste* 'Linde': acc. *pistəm*, comit. *pistəγe*. Lássunk néhány példát erre a *kăč, γăč* előtti morfonológiai jelenségre: *örđəžlužo γăč* 'kylkiluusta; aus der Rippe (tkp. aus seiner Rippe)' (Alhoniemi 1985. 65); *jalče γăč* 'työläisestä; (aus dem Arbeiter)' (uo.); *küžöγəcən* 'késből; aus dem Messer' (Beke 1911. 217). A névutói jellegre mutat az is, hogy a *kăáč, γăč* némelykor genitivusban

álló alakhoz járul. Ugyanakkor ez a morféma a cseremiszi nyelvterület több pontján esetragként fordul elő: Jo. *sündü[k]küć* 'ládából; aus der Kiste', Vo. *wü-küć* 'vízből; aus dem Wasser', Uf. *wujγu:ć* 'fejből; aus dem Kopf' (Bereczki 1990. 32); B *ar türlöγâć saklen* 'schütze [das Vieh] vor allerlei [Bösem]' (Paasonen-Siro 1939. 35–36), vö. *türlö* 'verschieden, allerlei'.

Kérdés, hogy mi volt a *kâć*, *γâć* eredetileg: esetrag avagy névutó? Az alább kifejtendő magyarázat értelmében esetragból indulunk ki. Névutónak esetraggá válása elég gyakori egyes finnugor nyelvekben, de a fordított irányú fejlődésre is találunk példákat. Az esetrag → névutó irányú fejlődésnek az lehetett az oka, hogy a *kâć*, *γâć* fonotaktikailag ugyanúgy CVC struktúrájú, mint egyes névutók. Vö. *tek(e)* 'zu', *teć* 'von', *ten(e)* 'bei, neben', *jær* 'um', *koć*, *koč* 'durch, über'. Bizonyos kifejezésekben a *ten(e)* névutó esetraggá vált: *erđene* 'in der Früh, morgen', *kastene* 'am Abend'.

Hasonló módon: esetrag + névutó, illetőleg határozószó összeolvadása és alaki önállósulása útján keletkeztek a következő névutók: m. *-nál/-nél* 'bei' + *kül* 'außer' > *nélkül* 'ohne, außer'; votj. *-s* elativusrag, *-les* ablativusrag + *ana* 'ohne, außer, ausgenommen' > *sana*, *lesana* ua.; zürj. P *-la* helynévképző + *doreγ* 'zu' névutó > *ladoreγ* 'auf... zu, nach... zu od. hin' (Rédei 1962. 62, 175); zürj. I *-s* elativusrag + *etdor* 'außer, ausgenommen' > *šęddor* 'außer, ausgenommen' (Rédei 1965. 337).

Szinnyei (1922. 78) a cser. *kâć*, *γâć* stb. rag, illetőleg névutó *k* elemében FU **k* lativusragot vélt felfedezni. Véleményem szerint a *k* elem a **-ka/-kü* koaffixummal azonos. Így Szinnyei nem járt messze az igazságtól, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a lativusi **k* — amint erről a későbbiekben még szó lesz — helynévképzői eredetű. A második elem a PU **-ta/-tä* ablativusrag folytatása. Tehát: **-k(a)/-k(ä)* + **-ta/-tä* > elöcser. **ket* vagy **küt* > öcscser. **kæt* (esetleg már **kâć*) > Ny. *kæc/γæc*, J *kâć/γâć*.

E névutó, illetőleg esetrag eredetét illetően valamelyes valószínűséggel egy másik nézet is számba jöhet. Beke (1911. 191) szerint a *k/γ* elemben talán a cser. KH *körγæ*, U B *körγö* 'das Innere, Inneres' szó rejlik (a cseremiszi szó etimológiájára vonatkozóan l. UEW 161: **kirkz* 'Inneres, Höhlung' FU). E nézet szerint az elativusragos **körγæć*, **körγöć* ~ **körγâć* alakból névutó, majd egyes nyelvjárásokban esetrag fejlődött. Beke nem nyilatkozik arról, hogy hogyan képzei el a feltett alakokból a mai *γæc* stb. rövidülést. Én úgy látom, hogy bizonyos mondatfonetikai helyzetekben (magánhangzó, zöngés mássalhangzó után) e névutó realizációja **γörγæc*, **γörγöć* ~ **γörγâć* lehetett. Ebből a *γæc* stb. alak haplológiával jöhetett létre. Ennek a származtatásnak az a hangtani gyengéje, hogy a *kæc*, *kâć* névutóban és esetragban öcscser. **æ*, míg a *körγæ*, *körγö* szóban első szótagi öcscser. **ö* és nem-első szótagi **æ*, **â* (**æ*, *ö*) tehető fel.

4.2. A cseremisztárshatározó (comitativus) esetvégződése: Ny. K *-ke/-γe* (Beke 1911. 225–226, Alhoniemi 1985. 44, Bereczki 1930. 31). Bereczki (i.h.) jelzi, hogy az *e* hangsúlyos (*-ke'/-γe'*), ami egyúttal arra utal, hogy az *e* teljes magánhangzó ez esetben sohasem váltakozik redukált *ê*, *ə* hanggal. Véleményem szerint a cseremisztárshatározó *-k* (< **-ka/-kâ*) koaffixum + *e* (< **-k*) lativusrag kapcsolata alkotja. (A cser. *e* lativusragra vonatkozóan l. E. Itkonen 1967. 249–255; l. még Bereczki 1990. 32.) A lativus irányhatározásból a társhatározói funkció jól megérthető. A társhatározó valahol levést jelentő igékkel kapcsolatban létrejöhet hol? kérdésre felelő esetragokból és névutókból, mozgást jelentő igékkel kapcsolatban viszont hová? kérdésre felelő esetragokból és névutókból. Pl. **hän oli kansassani* vagy *kerdallani* 'ö velem volt'; **hän tuli kansaheni* vagy *kerdalleni* 'ö velem jött' (vö. Oinas 1961. 175kk.). Így érthetők meg például a finnugor nyelvek locativusi és lativusi irányt kifejező ragokkal alakult társhatározó névutói, pl. finn *kanssa*, kar. *kanssa*, észt *kaasa*, *-ga*, vót *kasa*, *-ka*, liv *kāzu*, *-ka* stb.; finn *kerä*, *keralla*, *keralle*, kar. *keralla*, *kerä*, *ker*, vepsze *ked*, *-ke* stb. (Oinas 1961. passim). Vö. még osztj. Szin. *pil̥n̥*, O *pil̥n̥ä* 'mit (Loc.)', Szin. *pīla*, Kaz. *пила* 'mit (lat.)' ← *pil* 'Kamerad' (Steinitz, DEWO 1144).

4.3. A zürj. *-ked*, I *-ked* (*-kedja-*, *-kedji-*), Ud. *-ked*, *-ket* (*-keti-*), P *-ket*, KP *-ket* (*-ketja*) comitativusragnak sincs mind a mai napig elfogadható magyarázata. A ragra vonatkozóan l. Uotila 1938. 48, Rédei 1978. 60. A zürj. *ked* stb. a **-ka/-kâ* > *k* koaffixum + PU **-ta/-tä* ablativusrag (> zürj. *-ed*, *-et* prosecutivus–prolativusrag) összeolvadása útján jöhetett létre. Ez esetben a társhatározói funkció az ablativusi–prolativusi jelentésből fejlődött. Ezt a jelentéstani fejlődést támogatják az olyan párhuzamok, mint pl. a vog. *-l*, *-əl*, *-təl* eszköz- és társhatározórag, amely az Ug. ablativusi **-l*, illetőleg a locativusi *-t* (< FU **-ta/-tä*) + ablativusi **-l* kapcsolatából keletkezett. Pl. *sälil* 'mit dem Rentier', *kätəl* 'mit der Hand', *χāpetəl* 'mit seinem Kahn' (Limola 1963. 116–118; Kálmán 1976. 42–43, Hajdú 1973. 122). A m. *-stul/-stül* társhatározórag *-st* módhatározóragra + *-ul/-ül* mód- és állapothatározóragra (< ablativusi **-l*) tagolódik (Berrár 1957. 33, Bárczi–Benkő–Berrár 1967. 407). Az Ug. ablativusi **-l* comitativusi funkciója a valaki vagy valami mellett való haladás, a valakivel való együtt haladás, tehát a prolativusi viszony alapján érthető meg. A PU **-ta/-tä* ablativusragnak az őspirmiben (**et* > zürj. *-ed*, *et*, vótj. *-eti*, *-iti*, *-iti*) alakult ki a prosecutivusi–prolativusi jelentése, de a prolativusszal rokon comitativusi funkciót — nyilvánvalóan funkciómegosztás útján — csak a zürj. *-ked* ragban kapott.

5. A következőkben a képző-esetrag-koaffixum összefüggést szeretném megvizsgálni, pontosabban azt tisztázni, hogy e kategóriák esetében milyen nyelvi-logikai és kronológiai viszony, sorrendiség tehető fel, illetőleg

állapítható meg. Ezt megelőzően az itt felmerülő problémák szempontjából releváns glottogóniai kérdésekkel, a nyelvfejlődés strukturális-tipológiai tendenciáival óhajtók foglalkozni.

Bevezetőül Mikko Korhonen kutatásai alapján (1980. 87–110) a nyelvekben végbemenő strukturális-tipológiai áramlatokról (driftekről) szólok röviden. A komparatisták már a múlt században felgyeltek arra, hogy a változási tendenciák lineáris sorozatot alkotnak: izoláló → agglutináló → flektáló. Majd azt is észrevették, hogy a flektáló évezredek során ismét izolálóba megy át. Így jött létre a spirális vagy ciklikus fejlődés teóriája. Az uráli nyelvek rekonstrukciója arra utal, hogy az alapnyelv a szétválás előtti időszakban agglutináló típusú volt. A PU és a PFU kor után a szintézis foka és az agglutináció az egyes nyelvcsoportok és leánnyelvek külön élete folyamán tovább erősödött (nőtt az esetragok száma, fejlődött az igeragozás, a szóképzés stb.).

A spirális vagy ciklikus tipológiai fejlődés teóriája szerint az agglutináló uráli alapnyelvet egy izoláló előuráli típus előzhette meg. Minden jel arra mutat, hogy az uráli alapnyelv analitikusabb volt, mint a mai nyelvek. Néhány morfológiai kategória keletkezését egy még analitikusabb morfológiai típus alapján érthetjük meg. Ilyenek például a birtokos személyjelek és az igei személyragok, melyek agglutinációja a PU kor vége előtt kezdődhetett. A morféma sorrendje az izoláló szórendet (VSO) tételezi fel: *kota-me 'mein Zelt' (tkp. 'Zelt + mein'), *mene-me 'ich gehe' (tkp. 'gehen + ich'). A PU alapnyelv esetrendszere is analitikus struktúrára utal. Egyes helyhatározói esetragok a vonatkozó fogalomszó utáni helyzetben deiktikus elemek (mutatószavak) agglutinációja révén jöttek létre (vö. Korhonen 1980. 102–105). Erről a kérdésről l. még alább.

A kötött morféma (szuffixumok) létrejötte s így az izoláló típusú preuráli alapnyelvnek agglutinálóvá válása az uráli korszak nyelvi eseményei közé tartozik. A többnyire CV (esetleg C és V) struktúrájú kötött morféma a minden bizonnyal flexió nélküli preuráli alapnyelvben a fogalomszó (későbbi névszó és ige) utáni helyzetben enklitikus módosító elemekként (modifikátorokként) jelentek meg. Ravila (1941. 74–80, 1945b 148–158; l. még Uotila 1945. 331–333; Kangasmaa-Minn 1973. 74–87) szerint az alapnyelv első grammatikai morféma (konnektívumok) még differenciálatlanok voltak. Funkciójuk nem volt egyéb, mint két fogalom egymáshoz való viszonyának a jelölése: két névszó közötti viszony (mai melléknévképzői, birtokos jelzői = genitivusi viszony), névszó és ige közötti viszony (az ige tárgya = accusativus, a cselekvés, történés helye, ideje, módja stb. = esetragok). A két terminus nincs ellentmondásban egymással, ezek ugyanis „az ősmorféma/ősmorfémák” kettős arculatára utalnak: a modifikátor az alapszó (fogalomszó) jelentésének, szerepkörének módosulását jelenti, a konnektívum viszont két

fogalom között fennálló szintaktikai viszonyra utal. Ugyanebben a szerepben az ugyancsak CV, V szerkezetű mutató szavak (a később névmások) is előfordultak.

A PU korszak első szakaszában, de akár a végén is az egyes morfológiai kategóriák (képzők, jelek, ragok) még nem különültek el egymástól, illetőleg a közöttük lévő határ még nem volt olyan éles, mint a későbbi korszakokban és a mai nyelvekben. A funkciójuk az volt, hogy a megelőző fogalomszó jelentését, mondatbeli szerepét a mennyiség (numerus) szférájában (→ számjelek), a lokális szférában (→ esetragok), a személyi szférában (→ birtokos személyjelek, igei személyragok), a mód, aspektus és idő szférájában (→ mód- és időjelek) valamely szemantikai vagy szintaktikai többlet (jegy) hozzáadásával módosították. A morfológiai, szemantikai és szintaktikai elkülönülés már a PU/PFU kor nyelvi eseményei körébe tartozik. Miután az egyes kategóriák hangalaki és funkcionális tekintetben egymástól szétváltak, beszélhetünk a PU/PFU kortól kezdődően flexióról: képzőkről (pl. kicsinyítő, helynév-, melléknévképző, egyéb névszó- és igenévképzőkről), jelekről, ragokról stb.

5.1. A PU/PFU alapnyelvre a következő esetragok tehetők fel:

1. Nom. Ø	6. Abl. <i>-ta/-tä</i>
2. Acc. Ø, <i>-m</i>	7. Lat.-Prol. I. <i>-k</i>
3. Gen. Ø, <i>-n</i>	8. Lat.-Prol. II. <i>-j</i>
4. Loc. I. <i>-na/-nä</i>	9. Lat.-Prol. III. <i>-í</i>
5. Loc. II. (PFU) <i>-ta, -tä</i>	

L. Hajdú 1973. 62, Rédei 1975. 133, Korhonen 1981. 210.

5.2. Ravila (1945. 314–326) szerint az alapnyelv egy korai szakaszában elsősorban a névmások lehettek olyan elemek, amelyekből mondatbeli kapcsolatokban szintaktikai viszonyító eszközök fejlődhetnek. Így magyarázható például a birtokos személyjelek és igei személyragok kialakulása a **me*, **te*, **se* személyes névmásokból. Ravila nyomán Lakó (1951. 210–223) abból indul ki, hogy rövidségüknél, hangalakjuknál és jelentésüknél fogva a mutató névmások voltak a legalkalmasabbak arra, hogy belőlük esetragok keletkezzenek. Lakó a locativusi **-na/-nä* és **-ta/-tä* (nála **-t/-tt3*) ragozat az ősi *t-* és *n-* kezdetű mutató névmásokból vezeti le. Lakó feltevése elméletileg és módszertanilag megalapozott és lehetséges.

A kérdéses mutató névmásokat az UEW a következőképpen rekonstruálja: **-na* (297), **-nä* (~ **ne* ~ ?**ni*) (300), **no* (306), **ta* (505), **tä* (~ **te* ~ **ti*) (513), **to* (526). Lakó fejtegetéséhez csatlakozva a mutatószói (→ névmási) eredetű esetragok kialakulását a következőképpen látom:

loc. **-na/-nä* < **nä/na*, abl. **-ta/-tä* < **tä/ta*. Nagyon valószínű, hogy a távolra mutató névmásoknak is szerepe lehetett ezen esetragok létrejöttében. A fenti mutató névmások a flexió előtti preuráli korban lokális szférákat (a térben való elhelyezkedést) jelölő deiktikus elemek, másképp mutatószavak voltak, a vonatkozó fogalomszó (későbbi névszó) utáni enklitikus helyzetben — esetleg kezdetben nem is enklitikumokként, hanem névutókként viselkedve — lassanként, de minden bizonnyal még a PU korban agglutinálódtak és helyhatározói esetraggá váltak. A locativusi **-ta/-tä*, mely biztosan ugor és feltehetőleg FU kori, a **tä*, **ta* névmások későbbi agglutináció során alakult ki.

5.3. Persze valamennyi esetragunk megszületéséhez nem ez volt az egyedüli út. A kutatók már régen észrevették a képzők és esetragok közötti genetikai összefüggést (vö. Ravila 1941. 74–80, 1945b. 148–158, Uotila 1945. 331–333, Kangasmaa-Minn 1973. 74–87). A lativusragok (**k*, **-j*, **-ń*) korábbi általános konnektívumok folytatói lehetnek, így genetikai rokonságban lehetnek egyéb kötött morfémákkal (kicsinyítő képzők, melléknévképzők, genitívus). Valamennyi esetrag közül a lativus mint az általános casus obliquus (konnektívum) lehet a legrégebb eset. Erre utal az a körülmény is, hogy a finnugor nyelvekben a megkülönböztető jegyek tekintetében a hová-esetek a jelöletlenek (Korhonen 1980. 105; l. még Ravila i.h.).

A későbbi nyelvfejlődés folyamán már differenciált funkciójú képzőkből (pl. helynévképzőkből) is fejlődhettek esetragok. Ma már általánosnak mondható az a vélemény, hogy az Ug. **-l* ablativusrag a PU **-la/-lä* helynévképzőből származik (vö. Hajdú 1973. 122). A permi *-is/-is* elativusrag az *-is/-is* ~ *-es/-es* nomen possessoris és nomen possessi képzőből ered (Rédei 1981. 279–284). A **-la/-lä* helynévképző másik fejlődési iránya — mint fentebb bemutattuk — az volt, hogy a FP nyelvekben (az egyes nyelvcsoportok, nyelvek külön élete folyamán) szekundér ragok koaffixuma vált belőle. A fentebb kifejtettek alapján lehetséges, hogy a konnektívumi eredetű **-k* és **-j* lativusrag és a **-ka/-kä*, illetőleg **-ja/-jä* helynévképző végső soron ugyancsak egy eredetű. Ezen morfémák közötti összefüggés már Toivonennél (1944. 16–18) is felmerült, de ő nem nyilatkozik arról, hogy a képzőt avagy az esetragot tekinti-e eredetinek. A differenciálatlan szerepű konnektívum vagy modifikátor fogalma mint valamennyi későbbi morfémának a kiinduló forrása sem fordul elő nála. Mint láthattuk, a **-ka/-kä* és **-ja/-jä* helynévképzőből is több nyelvben, illetőleg nyelvcsoportban koaffixum fejlődött. A FV belső helyviszonyragok *s* koaffixumát többen az **-s* lativusragból eredzettették (l. fentebb és Korhonen 1975. 115, 1979. 10.). A helynévképző → koaffixum, illetőleg helynévképző → esetrag (vö. ugor abl. *-l*, permi elat.

-s) fejlődési folyamat figyelembevételével úgy látom, hogy ez esetben is az *-s (> h) helynévképzőből a FV alapnyelvben egyfelől lativusrag, másfelől koaffixum keletkezett (l. még Alhoniemi 1988. 33).

5.4. Feltehető-e, megállapítható-e valamiféle kronológiai sorrend az esetragok kialakulásában? Ezzel kapcsolatban Mikko Korhonen (1975. 111–117) érdekes, a kutatást lényeges előrevivő gondolatokat vetett fel. Aból indul ki, hogy a bináris oppozíció, melyet először a fonémák megkülönböztető (disztinktív) jegyeinek a leírására használtak fel, sikerrel alkalmazható a morfológia területén is. A bináris oppozíció legnyilvánvalóbban a numerus, mód és idő kategóriájában jelentkezik. Korhonen ezt a módszert kiterjeszti az esetragok vizsgálatára is. Megállapítja, hogy a megkülönböztető jegyek vonatkozásában a hova-esetek (lativus, illativus, allativus, terminativus stb) a jegy nélküliek, míg a hol- és honnan-esetek a megkülönböztető jegyesek csoportjába tartoznak. A megkülönböztető jegyek alapján a két kategória jól elválik egymástól: a. a megkülönböztető jegyesek kevésbé szabálytalanok, mint a jegy nélküliek (pl. finn inessivus *-ssa/-ssä*, elativus *-sta/-stä*, de illativus egysz. *h-n*, *V-n*, *-seen (-sen)*, tbsz. *-hin*, *-siin (-sin)*); b. a legtöbb uráli nyelvben a hová-esetek száma nagyobb, mint a hol- és honnan-eseteké; c. a hová-esetek előfordulási gyakorisága nagyobb, mint a másik két eseté külön-külön.

Ez a hierarchikus struktúra már az alapnyelv korában is meglehetősen. A PU/PFU alapnyelvre három lativusrag tehető fel, ugyanakkor locativusi és ablativusi funkcióban minden bizonnyal két esetrag volt használatos (esetleg három, ha ti. a locativus **-ta/*-tä* ragja valóban FU eredetű). Valószínű, hogy a konnektívumi (általános casus obliquusi) eredetű **-k*, *-j*, *-n* (Korhonnél **-n*) voltak a korai uráli alapnyelv legrégebb esetei, persze még nem specializálódva a lativusi irány jelölésére. Ez másképp azt jelenti, hogy ezek eleinte az irányt illetően közömbös, lokális szférára utaló konnektívumok (modifikátorok) lehettek (vö. Korhonen 1975. 115), melyek a locativus és ablativus létrejötte után foglaldtak le mint megkülönböztető jegy nélküli kázusok a lativusi irány jelölésére. A három hová-eset már az alapnyelv korában nagyobb funkciógazdagsággal rendelkezhetett és gyakoribb használatú lehetett, mint a + disztinktív jegyet tartalmazó hol- és honnan-eset. Ezek az immanens sajátosságok — szinte előre beprogramozva — az egyes nyelvcsoporthoz és nyelvek külön élete folyamán is megőrződtek: a hová-esetek száma, funkciógazdagsága, frekvenciája nagyobb, mint a hol- és honnan-eseteké. A későbbi keletkezésű összetett ragok csoportjaiban a lativusi irányúak több szabálytalanságot tartalmaznak, mint a hol- és honnan-esetek, a lativusi irányt jelölő esetek alakultak ki legutoljára (l. 1.).

Korhonen (1979. 1–21) szerint az összetett esetragok kialakulásában fontos szerepe lehetett az ikonicitásnak. A PU/PFU esetrendszerben az iko-

nicitás még nem érvényesült. A helyhatározói eseteket mint részrendszerrel semmilyen diagramm nem különböztette meg a szintaktikai esetektől (pl. acc. *pesäm, gen. *pesä-n, loc. *pesä-nä, abl. *pesä-tä). Ezzel szemben a korai ősfinnben az ikonicitás révén egy formai (morfológiai) jegy különíti el a külső és belső helyviszonyragokat az általános helyjelölő formáktól: adessivus *pesä-l-nä stb. inessivus *pesä-s-nä stb. Ez az ikonicitás több-kevesebb érvénnyel a többi uráli nyelvben is megvalósul. A magyarban pl. a primér esetragok (-*t/tt*, -*l*, -*á/-é*) határozószavakban és névutókban fordulnak elő, ezzel szemben a névragozásban a névutói vagy egyéb másodlagos eredetű ragok használatosak (-*ban/-ben*, -*hoz/-höz/-höz* stb.). A primér esetragokra visszavezethető superessivus (-*on/-ën/-ön*), translativus (-*vá/-vé*) és modális (-*ul/-ül*) is a másodlagos ragok közé sorolandók, mivel ezekben vagy a magánhangzó (*o/ë/ö*, *u/u*), vagy a mássalhangzó (*v*) vált az esetrag konstans elemévé.

RÉDEI KÁROLY

Irodalom

- ALHONIEMI, A. (1985), *Marin kieliooppi*. Helsinki.
- ALHONIEMI, A. (1988), *Postpositorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa*. *Sananjalka* 30: 27–44.
- BÁRCZI G. – BENKŐ L. – BERRÁR J. (1967), *A magyar nyelv története*. Budapest.
- BEKE, Ö. (1911), *Cseremisiz nyelvtan*. Budapest.
- BERECZKI, G. (1979), *Tschuwassische Kasussuffixe im Tscheremissischen*. In: *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica* 12: 65–69. [Schlachter-Festschrift].
- BERECZKI, G. (1990), *Chrestomathia Ceremissica*. Budapest.
- BERRÁR J. (1957), *Magyar történeti mondattan*. Budapest.
- COLLINDER, B. (1940), *Jukagirisch und Uralisch*. Uppsala–Leipzig.
- COLLINDER, B. (1952), *Uralaltaisch*. *UJb.* 24/3–4: 1–26. Wiesbaden.
- COLLINDER, B. (1960), *Comparative Grammar of the Uralic Languages*. Stockholm.
- CSÚCS, S. (1990), *Chrestomathia Votiacica*. Budapest.
- DONNER, O. (1936), *Die samojedischen Sprachen und die finnisch-ugrischen*. *MSFOu.* 71: 53–71. Helsinki.
- FOKOS-FUCHS, D.R. (1959), *Syrjänisches Wörterbuch I–II*. Budapest.
- HAJDÚ P. (1973), *Bevezetés az uráli nyelvtudományba*. Budapest.
- HAJDÚ, P. (1988), *Die samojedischen Sprachen*. In: *Sinor, D. (ed.), The Uralic Languages* 1. 3–40. Leiden–New York–København–Köln.
- HAKULINEN, L. (1979), *Suomen kielen rakenne ja kehitys*⁴. Helsinki.

- ITKONEN, E. (1966), Esiintyykö *s*-latiivi permiläisissä kielissä? Vir. 273–279.
- ITKONEN, E. (1967), Eräiden latiivin ja prolatiivin päätteiden tarkastelua. Vir. 249–250.
- KÁLMÁN, B. (1976), Chrestomathia Vogulica. Budapest.
- KANGASMAA-MINN, E. (1973), Genitiv und Lativ, Adjektiv und Plural. FUF 40: 74–87.
- KERESZTES, L. (1990), Chrestomathia Morduinica. Budapest.
- KORHONEN, M. (1975), Merkmalhaftigkeit und Mermmallosigkeit in den finnisch-ugrischen Lokalkasussystemen. In: CTIFU. Pars I. 111–117. Tallinn.
- KORHONEN, M. (1979), Entwicklungstendenzen des finnisch-ugrischen Kasussystems. FUF 43: 1–21.
- KORHONEN, M. (1980), Über die struktural-typologischen Strömungen (drifts) in den uralischen Sprachen. CQuilFU. Pars 1: 87–110. Turku.
- KORHONEN, M. (1981), Johdatus lapin kielen historiaan. Helsinki.
- A. KÖVESI M. (1965), A permi nyelvek ősi képzői. Budapest.
- LAKÓ GY. (1951), Az egyszerű ragok keletkezésének kérdéséhez. MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei 1: 210–213.
- LEHTISALO, T. (1936), Über die primären uralischen Ableitungssuffixe. MSFOu. 72.
- LIIMOLA, M. (1963), Zur historischen Formenlehre des Wogulischen I. Flexion der Nomina. MSFOu. 127.
- OINAS, F.J. (1961), The Development of Some Postpositional Cases in Balto-Finnic Languages. MSFOu. 123.
- PAASONEN, H. – SIRO, P. (1939), Tscheremissische Texte. MSFOu. 78.
- PAJUSALU, E. (1957), Soome-ugri *l*-käänetest. ESA 3: 159–172. Tallinn.
- RAVILA, P. (1935), Die Stellung des Lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie. FUF 23: 20–65.
- RAVILA, P. (1941), Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. FUF 27: 1–136.
- RAVILA, P. (1945a), Suomalais-ugrilaisen kielen taivutuskeskustelua. Vir. 314–326.
- RAVILA, P. (1945b), Nomen verbale suomalais-ugrilaisissa kielissä. Vir. 148–158.
- RAVILA, P. (1958), Die Ursprache als Grundbegriff der Sprachgeschichte. JSFOu. 60/6: 1–15.
- RAVILA, P. (1959), Kantakieli kielihistorian peruskäsitteenä. Vir. 63: 181–189.
- RÉDEI, K. (1962), Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen. Budapest.
- RÉDEI K. (1965), Szófejtések. NyK 67: 324–338.
- RÉDEI, K. (1975), Der Akkusativ in den uralischen Sprachen (Zum Kasussystem der uralischen Grundsprache). In: CTIFU. Pars I. 133–138. Tallinn.
- RÉDEI K. (1978), Chrestomathia Syrjaenica. Budapest.
- RÉDEI, K. (1981), Über die Herkunft des permischen Elativsuffixes. SFU 17: 279–284.
- SEREBRENNIKOV, B.A. (1990), Der Ursprung der Koaffixe in den Kasusendungen der uralischen Sprachen. In: Materialy VI Meždunarodnogo Kongressa Finnougrovedov. Tom 2: 414–416. Syktyvkar.
- SETÄTÄ, E.N. (1915), Zur Frage nach der Verwandtschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen Sprachen. JSFOu. 30/5: 3–104.
- STEINITZ, DEWO = W. STEINITZ, Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache. Berlin 1966–. (Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin.)

- SZINNYEI, J. (1922), *Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft*². Berlin–Leipzig.
- TAULI, V. (1952), *Bemerkungen zum Ursprung der uralischen Kasussysteme*. UAJb. 34/3–4: 27–41.
- TAULI, V. (1956), *The Origin of Affixes*. FUF 32: 170–225.
- TOIVONEN, Y.H. (1944), *Zur Vorgeschichte des ungarischen Lativs*. FUF 28: 9–19.
- TUNKELO, E.A. (1932), *Eräs kuollut denominaalijohdin*. Vir. 36: 389–396.
- UEW = RÉDEI, K. *Uralisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Budapest–Wiesbaden. 1986–1988.
- UOTILA, T.E. (1938), *Syrjänische Chrestomathie mit grammatikalische Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis*. Helsinki.
- UOTILA, T.E. (1945), *Sijapäätteiden syntyhistoriaa*. Vir. 49: 327–336.
- WICHMANN, Y. (1953), *Tscheremissische Texte mit Wörterverzeichnis und grammatischem Abriss*². Helsinki.

On the History of the Uralic/Finno-Ugrian Nominal Declension (The Role of Coaffixes in the Development of Nominal Declension)

by KÁROLY RÉDEI

The first half of this article deals with the secondary suffixes formed by the compounding of the unvarying element used to form place names (coaffix) + primary case suffix. The following two groups can be distinguished: 1. Inner local suffixes. These came about through the combination of the coaffix *-s* and the corresponding case suffixes. E.g.: Finnish inessive *-ssa/-ssä* < **-sna/-snä*, elative *-sta/-stä* < **-sta/-stä*, illative *-h-n*, *-ŷn*, *-seen/-sen*, etc. < **-sen* ~ **-zen*. Counterparts can be found in Lapp, Mordvin, and Cheremis, meaning that the time of origin of the inner local suffixes extends back to the FV period. 2. Outer local suffixes. The first element of these suffixes is the coaffix *-l*, identical with the PU denominal nominal suffix **-la/-lä*, the second element being the primary case suffixes, depending on the languages or language groups the same or differing ones. E.g.: Finnish adessive *-lla/-llä* < **-lna/-lnä*, ablative *-lta/-ltä* < **-lta/-ltä*, allative *-lle* < **-len*. The system of case suffixes with the coaffix *-l* developed in Baltic Fennic, Permian, and Cheremis convergently, independently of each other.

In the FP languages there are also derivative suffixes **-ja/-jä* and **-ka/-kä*, used to form place names. In one or two languages these suffixes began to develop into coaffixes, but in the end they did not become the non-varying element of secondary case suffix groups in any of the FP languages. Examples: Lapp illative suffix **-jen*, Zyrian/Votyak adverbial suffix *-ja*. The coaffix **-ka/-kä* is well-known in the Samoyede languages. In the FP languages this element appears in several adverbs (Zyrian: *aski* 'morgen, morgen früh', Votyak *sokj* 'da, damals'), as well as in several compound case suffixes: ? Cher. elative *γêč/kêč*, Cher. comitative *-ke/-γe*, Zyrian comitative *-ked*.

In the second half of this article the author examines the relationship between derivative suffixes, case suffixes, and coaffixes, in particular the question as to which linguistic, logical, and chronological relations, which ranking can be assumed or determined in the case of these suffixes. The origin of bound morphemes (suffixes) and thus the development of the isolating pre-Uralic proto-language to one of an agglutinative nature can be dated back to the linguistic developments of the Uralic period. The first morphemes of the proto-language (connectives, modifiers) were still undifferentiated and had no other function but to designate the connection of two concepts to one other. The primary

lative case suffixes (*-k, *-j, *-ń) can possibly be the continuation of earlier, general connectives, and can thus be genetically related with other bound morphemes (deminutive suffixes, adjective suffixes, genitive).

This was, of course, not the only possibility for the origin of all case suffixes. In an early phase of the proto-language the personal pronouns may also have been elements which, within individual sentences, developed into a means for expressing syntactical relations. This would explain, for example, the development of possessive personal suffixes and verbal personal suffixes from the personal pronouns *me, *te, *se. The following PU case suffixes may have developed from demonstrative pronouns: locative *-na/-nā, < *nā/na, ablative *-ta/-tā < *tā/ta. The locative *-ta/tā which is certainly Ugric and presumably FU developed in the course of the later agglutination of the pronouns *tā, *ta.

Can a certain chronological order be assumed in the development of the case suffixes? M. Korhonen writes that the elements of connective origin *-k, *-j, *-ń (in his manner *-n) were the oldest case suffixes of the early PU language, without, of course, being already specialized for the designation of lative direction. After the origin of the locative and ablative case suffixes with distinctive features they were employed as case suffixes without distinctive features for expressing lative direction.